

ANALÝZA KERAMIKY Z NELEGÁLNÍHO VÝKOPU PARKÁNU NA HRADĚ LEVNOV (OKR. BRNO-VENKOV)¹

THE ANALYSIS OF CERAMICS FROM AN ILLEGAL EXCAVATION AT LEVNOV
CASTLE (BRNO-VENKOV DISTRICT)

STANISLAV OPLATEK¹ – STANISLAV VOHRYZEK²

1. Ústav slavistiky FF MU, Brno

2. Historický ústav FF MU, Brno

ABSTRACT

Článek představuje keramický soubor převážně z 2. poloviny 14. a 1. poloviny 15. století objevený autory na místě nelegálního výkopu v jádře hradu. Představuje také nový souhrnný pohled na dějiny hradu, o nichž se v literatuře objevují vzájemně se odporující názory, a přináší lingvistický rozbor původu jména hradu.

KEY WORDS: Moravia – Castle – Levnov – Middle Ages – Pottery – Linguistics – History

1. ÚVOD

U vzniku předkládané stati stál objev nelegálního narušení archeologické situace v jádře hradu Levnova, jež bylo zjištěno dne 3. dubna 2012. Na místě narušení byl nalezen keramický soubor. Vzhledem k tomu, že archeologický materiál z tohoto hradu je zatím znám jen nedostatečně a není téměř publikován, rozhodli jsme se tento soubor představit odborné veřejnosti.

Tento příspěvek si dále klade za cíl obeznámit čtenáře s nově objevenými historickými skutečnostmi spojenými s obdobím vzniku hradu, jakož i s osudy jeho majitelů a držitelů. Snažíme se přitom využít všech pramenů, nejen archeologických a historických, ale i lingvistických. Využití lingvistických pramenů nám umožní postulovat novou hypotézu výkladu hradního jména.

2. POLOHA A POPIS LOKALITY

Hrad Levnov se nachází na vysokém skalnatém zalesněném ostrohu nad soutokem potoka Chvojnice a řeky Oslavy. Ostrožna dosahuje výšky 375 m n. m. Z východu a západu je hrad obklopen příkrými srázy, na jihozápadě se ostrožna zužuje, ale hřbet pokračuje dále, byť je téměř nepřístupný. Přístup k hradu je tedy jen od severu. Zde vzniklé opevněné předpolí (dle M. Plačka pravděpodobně vystavěné ve dvou etapách) je od jádra hradu odděleno přírodní sníženinou upravenou do podoby 35 m širokého příkopu. Hlavní budovu hradu tvořil fragmentárně zachovaný zalomený palác, sestávající z přední části o rozměrech 23 x 10 m a části zadní o rozměrech 19 x 7,5 m. M. Plaček předpokládá podél paláce existenci úzkého dvora, který se svažoval k jihovýchodní hraně. Pod ním stálo předhradí, jehož zeď byla podpírána třemi dodnes dochovanými pilíři. Na severovýchodní straně tohoto dvora zřejmě stála věžovitá brána (PLAČEK 2001, 347).

3. DĚJINY BĀDÁNÍ

První údaje o historii hradu Levnov přinesl již G. Wolny, který však toto jméno nespojoval se zříceninou hradu v katastru Ketkovic, ale s hradem u vsi Osík na Tišnovsku (1846, 348; 1858, 352-353). Další badatelé jeho údaje přebírali, a tak byl hrad znám jen z písemných pramenů, zatímco jeho lokalizace byla nejistá. Tak F. Dvorský v *Náměšťském okrese* zmiňuje zbytky hradu nad řekou u Ketkovic, zbořeného prý roku 1305, jeho jméno ale nezná (1908,

172). H. Brunner ve své monografii o pánech z Lipé kladl hrad na severní Moravu (1910, 118). Další autoři Levnov ztotožňovali podle příkladu G. Wolného s lokalitou u Osik na Tišnovsku (OHAREK 1923, 363; DŘÍMAL 1965, 148). Roku 1969 se nad jeho lokalizaci zamýšlel novým způsobem R. Vermouzek, hrad podle něj musel stát někde v prostoru Znojmo – Moravský Krumlov – Pohořelice, nakonec ho umístil k Nové Vsi u Pohořelic (1969, 4). Polohu hradu správně identifikoval až V. Voldán roku 1971, mj. na základě I. vojenského (josefského) mapování a starých pomístních jmen (VOLDÁN 1971, 16-17). Toho roku vyšel i další článek k dějinám hradu, zaměřený hlavně na vztahy jeho majitelů k majitelům blízkých Kralic (FIALOVÁ 1971).

Heslo v kompendiu *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* uvádí, že byl hrad postaven k obraně statků třebičského kláštera a zanikl za markraběcích válek (HOSÁK – ZEMEK 1981, 121).

První informace o archeologických nálezech z hradu – keramiky a mincí – pochází z roku 1981 (KOŠTUŘÍK 1981). Z. Měřinský a M. Plaček publikovali půdorys hradu a přinesli informace o sběru keramiky. Hrad datovali do 1. poloviny 14. století (1985, 61-62). M. Plaček přináší informace o hradu i v dalších svých pracích (1985, 269; 1996, 219-220; 2001, 347-348; 2007, 48). Na starší dataci hradu do 13. století upozornil L. Jan (2000), M. Plaček však o ní pochybuje s odkazem na nevěrohodnost poloviny osob v celém formuláři Zdeňka z Třebíče, odkud zpráva pochází (PLAČEK 2011, 24). Dále se o držitelích hradu a jejich vztahu k rodině držící Kralice nad Oslavou okrajově zmiňuje J. Mitáček v nové monografii o dějinách této obce (2010). Při líčení dějin hradu tedy nepanuje mezi badateli jednota zejména o době vzniku hradu a o formě majetkové držby hradu Oldřichem z Levnova. Pokusíme se proto na tyto otázky odpovědět v následujících řádcích.

4. DĚJINY LOKALITY

Sudice, Rapotice a asi i Ketkovice, vsi patřící k pozdějšímu zázemí hradu, se poprvé připomínají v zakládací listině třebičského kláštera mezi majetky, darované této instituci knížetem Oldřichem Brněnským v letech 1101-1104 (FIŠER 2001, 46). Později však zeměpán získal jmenované vsi zpět.

Hrad Levnov se poprvé připomíná ve formulářové sbírce Zdeňka z Třebíče z doby Václava II. Podle jednoho formuláře král Václav II. podstoupil rytíři Brunovi hodnost podkomořího na jeden rok po zaplacení 1000 hřiven stříbra a dopravení dvaceti sudů rakouského vína na hrad Bzenec. Hrad s příslušenstvím měl Bruno dostat před svátkem sv. Havla, zatím ho zástavně držel hrabě Hynce z Uher.² Pokud by se králi hrad nepodařilo vyplatit, měla Brunovi připadnout náhrada ve výši oněch tisíce hřiven (RBM II, 1003, č. 2314). Osoby z tohoto formulářového kusu lze dobře identifikovat, a tedy není nutno tento formulářový kus zpochybňovat. Koneckonců si lze těžko představit, že by se ve fiktivním formulářovém kuse objevilo jméno hradu, který by byl postaven až za několik desítek let, a tedy lze výpověď tohoto konkrétního kusu považovat za spolehlivou.³ Purkrabství na Levnově se spolu s purkrabstvím ve Znojmě mohlo pojit s podkomořským úřadem na Moravě (JAN 2006, 248). J. Doležel se domnívá, že hrad vybudoval král Václav II. jako záštitu okolních královských vsí a Ivančic, postupně se rozvíjejících v město (2002, 105).

Nevíme, jak dlouho Bruno hrad držel, ani kdo byli případní další zástavní majitelé. Asi po roce 1320 se hrad dostává do majetku pánů z Lipé (SOVADINA 2005, 90). Jmenovitě je hrad znovu uváděn až roku 1346, kdy si bratři Jindřich, Bertold, Čeněk a Jindřich, syn jejich zemřelého stejnojmenného bratra rozdělili své dědictví. Levnov tehdy připadl s Moravským Krumlovem, Zlatými Horami, Šakvicemi, Hostěradicemi, Velkou Bíteší a Novým Městem na Moravě Bertoldovi (CDM VII, 461-3, č. 633; 465-6, č. 637; 466-467, č. 638). Podle V. Voldána měla podle těchto smluv připadnout část výtěžku z kurdějovské vinice kapli na

Levnově, ale o kapli na hradě se text této listiny nezmiňuje, informace o kapli pochází až z roku 1412 (Voldán 1971, 14; Wolny 1858, 353).

Znovu se jméno hradu objevuje v predikátu Lévy z Levnova, který roku 1358 odevzdal své sestře Živce dvůr s lánem, podsedkem, čtvrtinou patronátního práva a jedno popluží v Řičanech, které nedávno předtím v letech 1356 a 1358 koupil (ZDB III, 38, č. 439; 27, č. 123). Jednalo se o dvůr s lánem, podsedkem a čtvrtinou patronátního práva a jedno popluží (ZDB III, 27, č. 123; 31, č. 220). V zápisu z roku 1356 se Léva psal podle lokality „Suberch“, kterou F. Černý považuje za severomoravský Šumperk (ČERNÝ 1912, 318).

Roku 1378 se po hradě psal Oldřich, o kterém víme, že měl sestru Elišku, manželku Jimrama z Kralic (ZDB IV, 133, č. 584). Elišku lze najít v pramenech již roku 1365, Oldřich se připomíná bez predikátu roku 1376 v záležitosti jednání o jejím věnu (ZDB IV, 54, č. 201). Roku 1379 je Oldřich s predikátem „de Schimberg alias de Lobnaw“ zmiňován při příležitosti sporu Jana staršího z Meziříčí a brněnských Židů o dluhy Jana mladšího z Meziříčí. Spolu s Janem mladším z Meziříčí si vypůjčil od brněnského Žida Merclina šest hřiven bez osmi grošů (ZDB VI, 142, č. 751). F. Černý „Schimberg“ s pochybami ztotožňuje s hradem Šenkenberkem (1912, 345). Podle všeho se ale jedná o stejnou lokalitu, po jaké se psal předtím Léva z Levnova. Tím se potvrzuje teorie R. Vermouzka o jejich příbuznosti (1969, 1; PLAČEK 2011, 24) a tedy nelze Lévu řadit k pánům z Náchoda, jak se domníval např. S. Brodesser (2005, 18). V erbů pánů z Náchoda byl totiž korunovaný lev na zlatém štítě, kdežto v erbů rodu píšicím se po Levnově kolmo postavené šestizubé hrábě, jak dokládají nálezy kachlů z Kralic či Oldřichova pečeť z roku 1387 (PILNÁČEK 1930, 376; 455; FIALOVÁ 1971, 53; SEDLÁČEK 2003, 371). Léva a Oldřich mohli být otcem a synem nebo snad bratry. Jaké byly další osudy Oldřicha z Levnova? Roku jemu a Vznatovi z Rosic intabulovala Eliška, již jako vdova, pro případ své smrti celé své věno na Jinošově a Lhoticích, ale roku 1386 vzala na tyto statky na spolek Mikuláše z Kralic (ZDB VII, 159, č. 91; 174, č. 447). Oldřich dále roku 1383 svědčil na listině Čenka z Bučovic v Praze, roku 1387 dlužil 18 kop uničovskému Židu Beneši, roku 1391 bratři Vlasák a Soběhrd ze Stříteže dosvědčili, že někteří šlechtici nedodrželi nějaký blíže neurčený slib, mezi nimi se tu objevuje i Oldřich z Levnova, spolu s Oldřichem Hechtem z Rosic, Hromadou ze Sušic, Šeflem z Dobročkovic, Bohušem a Adamem ze Šonvaldu (CDM XI, 255-256, č. 284; 374-375, č. 420; LC I, 75, č. 440). V rozhodčím výroku, učiněném markrabětem Joštem a Vilémem I. Míšeňským mezi Václavem IV. a Jindřichem z Lipé z roku 1397, se Oldřich z Levnova objevuje mezi pomocníky a stoupenci Jana z Lipé. Za škody, které utrpěli ve službách Jana Zhořeleckého roku 1394, jim bylo stanoveno odškodnění, které u Oldřicha činilo poměrně vysokou částku 97 kop (CDM XII, 355-356, č. 390; ŠTĚPÁN 2002, 364; 418). Ondřejovou manželkou byla asi jakási Bohuše či Bonuše z neznámého rodu, připomínaná spolu s jejich dcerou Markétou roku 1431. Markéta byla manželkou Sezemy z Jevišovic, syna známého válečníka Jindřicha Zajímače z Jevišovic, stoupence markraběte Prokopa (HLAVÁČEK 1987, 43; SEDLÁČEK 1892, č. 21, 67; PLAČEK – FUTÁK 2006, 164; 171; 174).

Vladykové píšicí se po „Suberchu“ či „Schimberu“ a Levnově byli zřejmě leníky a purkrabími pánů z Lipé, o čemž svědčí i malý počet zmínek o jejich majetku v zemských deskách. O lenní soustavě pánů z Lipé s centrem v Moravském Krumlově pojednal A. Turek, ale žádnou zmínku o tehdy ještě neidentifikovaném Levnovu neuvádí (1952). Některá jednání, při nichž svědčil Oldřich z Levnova, by snad spolu s predikátem umožňovala uvažovat o původu této rodiny ze severní Moravy. Šumperk, tehdy zapsaný jako „Schonberch“, vlastnili od roku 1346 společně Bertold a Čeněk z Lipé, ale roku 1352 je připomínán v markraběcím majetku (CDM VII, 461-3, č. 633; CDM VIII, 112-113, č. 150). Ale znění predikátu je blízké i jiné lokalitě ve vlastnictví pánů z Lipé, hradu Ronovec u Havlíčkova Brodu, tehdy nazývaného „Sunnenburch“. Hrad držel roku 1346 Jindřich z Lipé, synovec Bertolda, majitele Levnova, a povolil, aby Bertold hrad Ronovec za 150 kop vyplatil

ze zástavy od Marše z Radonína a pak sám v zástavě držel (Sedláček 1900, 249; CDM VII, 495-496, č. 673). Snad Bertold opravdu hrad vykoupil a Léva tam byl krátce purkrabím. Zdá se, že tuto otázku již nelze rozhodnout.

Roku 1407 pohnal Aleš z Bítova Hanuše z Lipé pro dluh sta kop grošů, z kterého mu již zaplatil 41 kop a zbytek ještě dlužil a za zbroj, kterou si u něho uložil na Levnově, Hanuš mu ji sice slíbil vydat, ale do dne žaloby tak neučinil. Hodnotu zbroje odhadl Aleš na 100 kop grošů (P II, 97, č. 404; BRUNNER 1910, 118). Jak tento spor dopadl, nevíme.

V prvních desetiletích 15. století se purkrabí z Levnova účastnili tehdejších nepokojů, tak podle výpovědi Zikmunda ze sousedního hradu Kraví Hory z roku 1410 někdy v době kolem let 1407-1408 levnovský purkrabí často spolupracoval s bojovou družinou sídlící na Kraví Hoře a získal od nich koně. Kolem roku 1417 vznikl seznam proskribovaných, mezi nimiž se uvádí Ondřej Bílý, levnovský purkrabí ve službách „Hannse de Ratay“. F. Hoffmann Hanse ztotožňuje s výhradou s Janem z Pirkštejna na Ratajích nad Sázavou, který se ujal držby hradu roku 1412 (AČ XXXVIII, 37; č. 23; 49, č. 33; HOFFMAN 1986, 82), přitom odkazuje na A. Sedláčka (1936, 55), jehož text však uvádí, že Rataje před tím držel bojovný Janův poručík Hanuš z Lipé a Templštejna. Oldřich Bílý tedy sloužil ve skutečnosti Hanuši z Lipé, který držel Rataje již roku 1407, čímž je určeno, že Oldřichovo zdejší působení lze klást do let 1407-1412, neboť jen v této době se jeho pán Hanuš z Lipé a Templštejna mohl psát po Ratajích. Hanuš někdy roku 1415 zemřel a maršálkem se stal jeho bratr Pertold z Lipé.⁴

Roku 1412 se připomíná kaple na Levnově, když totiž 25. listopadu roku 1412 prodával Jan z Lipé a Templštejna svůj podíl na Kurdějově Hynkovi z Lipé, zavázal se z vinné hory v Kurdějově platit ročně úrok pěti hřiven kaplanovi tamní kaple (WOLNY 1858, 353).

Později, roku 1434, se po hradu psal Smil z Doubravice, který se dne 4. března 1434 připojil k moravskému landfrýdu (AČ X, 250-254). Roku 1437 pohnal Smil Bertolda z Lipé pro škodu 150 kop grošů. Smil prý zajišťoval hrad Levnov po celý rok, ale nedostal od Bertolda slíbenou odměnu (LC III, 192, č. 832). Bertold z Lipé pak pohnal Smila pro 200 kop a tvrdil, že Smil postupoval proti znění onoho listu, neboť bral desátky a šacoval lidi, a když se proti tomu Pertold ohradil, slíbil poslechnout rozhodčí výrok Václava z Kravař, což neučinil (LC III, 200, č. 885).

V následujících bojích se hradu zmocnil Rakušan Burghart Keinberger a plenil okolí, proto bylo rozhodnuto hrad od Bertolda z Lipé vykoupit a pak ho zbořit (DRÍMAL 1965, 148). O procesu boření hradu informují záznamy ze znojemského rukopisu č. 242. Rukopis zmiňuje výplaty posílů na Levnov k 25. březnu a 1. dubnu roku 1441; roku 1442 bylo vyplaceno 50 kop Bertoldu z Lipé za zničení hradu, 17. srpna dostal Bertold pět měr vína a 20 grošů. K vlastnímu boření se přistoupilo v listopadu a prosinci, záznamy o nákladech na boření pochází ze 17. listopadu 1442 až 1. ledna 1443 (NEUMANN 1930, 202-204).

O zázemí hradu nemáme z doby jeho existence žádné informace. Podle rekonstrukce V. Voldána ho tvořily vesnice Čučice, kde byl farní kostel sv. Jakuba Většího, Ketkovice s filiálním kostelem sv. Kateřiny, Sudice a Rapotice. Po zániku hradu připadlo panství k Moravskému Krumlovu (VOLDÁN 1971, 19).

5. LOKACE NARUŠENÍ

Narušení terénu nelegálním výkopem bylo objeveno jihovýchodně od hradního paláce směrem k ohradní zdi dvora, zřejmě již v prostoru tohoto dvora. Jednalo se celkem o tři jámy umístěné ve svahu po vrstevnici: jihozápadní výkop (V1) o rozměrech cca 2 x 1,4 m, od něj asi 1 m na severovýchod druhý, největší výkop (V2) o délce 6,5 – 7 m a šířce 3 m, přičemž výška odkopaného svahu činila asi 180 cm, a třetí výkop (V3) situovaný asi 7 m na severovýchod od druhé. Její rozměry činily přibližně 1 x 1 m a zřetelně odhalila základ v popisu zmiňované ohradní zdi dvora – prostou zeď z téhož lomového kamene, jako u dochované opěrné zdi předhradí lepenou na vápennou maltu. V jámách V1 a V2 pronikl

nelegální výkopce vrstvou suti až na archeologickou vrstvu, jak svědčí jím zanechaný keramický soubor při jižním rohu první jámy. S ohledem na umístění těchto jam na stejné vrstevnici jako jáma V3 a také s ohledem na starší nálezy (viz dále) je pravděpodobné, že i tyto jámy odhalují základy ohradní zdi dvora, případně další kamenné konstrukce, avšak pro množství suti nebylo možné bez zásahu do terénu tento předpoklad s jistotou potvrdit. Většina námi objevené keramiky se nacházela při jižním rohu první jámy (V1) a pochází tedy pravděpodobně z ní. Protože po výkopu došlo k částečnému zasypání jámy natolik, že na jejím profilu již nebyla kulturní vrstva pozorovatelná, nejsme schopni dále zpřesnit vertikální stratifikaci souboru, případně ji dalšími nálezy v kulturní vrstvě ověřit. Kromě keramiky byl nalezen také fragment vápenné omítky (tloušťka cca 1 cm) a fragment cihly o rozměrech 175 x 95 x 45 mm.

Porovnáním dostupných fotografií lokality s naším pozorováním lze s určitostí říci, že jáma V2 je již staršího data, neboť je zachycena již na fotografii Petra Nožičky z dubna 2009⁵ (viz obr. 2). Tehdy v ní bylo nalezeno torzo srušeného lomeného okna se středovým osmibokým sloupkem. Pokud na fotografii zachycené části dnes nezvěstného ostění patřily opravdu k sobě, lze je podle sdělení A. Flídra datovat spíše do 2. poloviny 13. století. V září téhož roku byly v téže jámě D. Mertou objeveny také zbytky lité podlahy a fragmenty maloformátových cihel (rozměrově stejných s námi nalezenou cihlou), jež byly nalezcem na základě brněnských analogií datovány do 2. poloviny 13. stol.⁶ Oproti tomu jámy V1 a V3 jsou zřejmě novějšího (2012?) data, jak o tom svědčí u nich nalezené keramické fragmenty i absence erodovaných sutin v jejich útrobách.

6. ANALÝZA KERAMICKÉHO SOUBORU

Povrchovým sběrem bylo nalezeno 13 zlomků keramiky, fragment omítky, fragment kosti a cihla. Pokud se týká keramického souboru, jsou zastoupeny zejména hrnce (10 ks z toho 7 okrajů, dvě výdutě a jeden fragment dna), dále po jednom fragmentu zvoncovité pokličky, poháru, misky a trojnožky.

Nalezený keramický soubor lze dle typologie keramiky R. Procházky (PROCHÁZKA 2007, 242-244) rozdělit na základě morfologie a technologie výroby do několika skupin:

(a) První skupinu reprezentují fragmenty keramické třídy 100 reprezentované dvěma okraji hrnců (viz obr. 3: 1, 9), dvěma fragmenty výdutě a jedním fragmentem dna. Zlomky vykazují vysokou příměs slídy v keramickém těstě, slída je středně až hrubě zrnitá, střep má černou barvu na povrchu i lomu. Dle stop zahlazených pásků na výdutích lze soudit, že pocházejí z nádob vyrobených náleповou technikou a dodatečným obtáčením, na což ukazují také stopy po hrubozrnné podsýpce pozorovatelné na fragmentu dna.

Jeden keramický fragment výdutě má poslídaný povrch a pochází z horní části plecí hrnce. Nese stopy patrného hraněného odsazení hrdla od plecí nádoby, které je typické pro Dolní Rakousko, západní Slovensko a západní Moravu. Podobné exempláře známe například z lokality Gaiselberg, kde jsou datovány do doby kolem roku 1400 a výše, z Bratislavy a z Brna (PROCHÁZKA 1994, 326; FELGENHAUER-SCHMIEDT 1977, 300, Taf. 13: 1, 2, 4; MUSILOVÁ – ŠTASSEL 1988, 64, obr. 12; OPLATEK 2007, II, 36). Okraje hrnců představené v této skupině jsou zesílené, přehnuté a podžlabené (obr. 3: 1, 8).

Ke stejné třídě 100 s příměsí slídy o střední zrnitosti lze přiřadit i *pohár* se svislým lištami profilovaným ústím (obr. 3: 8; obr. 4: 12).

(b) Další skupina je reprezentována keramickou třídou 101. Fragmenty okrajů *hrnců* (obr. 3: 2, 3, 4, 6) a *pokličky* (obr. 3: 7) vykazují též v keramickém těstě slabou příměs slídy a písku; výpal těchto vzorků je o poznání lepší nežli v případě skupiny (a). Okraje hrnců jsou nezesílené, přehnuté a podseknuté (č. 2, 4, 5) nebo podžlabené (č. 6); na fragmentu (č. 6) je na rozhraní hrdla a plecí patrný zbytek výzdoby hraněným žlábkem (šíře žlábků 3-4mm) a

sendvičový efekt na lomu. Zvoncovitá poklička (7) má ostře profilovaný okraj a vnější průměr 65 mm.

Celkově fragmenty z obou skupin (a) i (b) nijak výrazně nevybočují z keramického inventáře typického pro brněnskou oblast ve 14. a v 1. polovině 15. stol., přičemž v brněnské keramice lze vyzorovat výrazné paralely jak co do tvarové profilace, tak co do složení keramického těsta.

(c) Třetí skupinu představuje osamocený fragment *konické misky* (obr. 3: 3; obr. 4: 13). Je uhněten z těsta se stopami jemného slídového ostřiva s organickou či tuhovou příměsí. Je nedokonalého výpalu, barvy šedočerné a potažený okrovou engobou. Na základě typologie R. Procházky lze tento zlomek přiřadit ke keramické třídě 263 (PROCHÁZKA 2007, 242-244), již autor datuje mezi 11. – 13. století. Z lomu je patrné, že okraj byl vytvořen vytažením a následným střechovitým zahraněním. Tvarové analogie k tomuto fragmentu lze nalézt jak na zaniklé vsi Pfaffenschlag u Slavonic (NEKUDA 1975, 105-111) nebo na Koválově (UNGER 1992). Koválovské fragmenty obsahují slídu, avšak jsou šedohnědé (tab. 38, inv. č. 12000), příp. šedočerné a bez slídové příměsi (tab. 45, inv. č. 12357), u obou je přítomno písčité ostřivo. V případě analogických fragmentů z Pfaffenschlagu byl jako ostřivo užíván zejména písek, v malé míře slída (4%), barva střepu byla obvykle šedočerná (NEKUDA 1975, 105-111). S přihlédnutím k dataci analogií z Koválova a Pfaffenschlagu lze námi nalezený vzorek s určitostí datovat do 2. pol. 13. stol., nevyklučujeme však přesah do poč. století 14.

(d) Poslední vzorek představuje fragment *trojnohé pánve* (obr. 4: 10). Je vyroben z keramické hmoty cihlově červené barvy na povrchu i lomu, kterou lze přiřadit ke keramické třídě 500 dle typologie R. Procházky (PROCHÁZKA 2007, 242-244). Vnitřní strana nádoby je potažena glazurou. Keramická úchytky je profilovaná, konec jediné dochované nožky je zploštělý, smáčknutý prsty, okraj nádoby je nezesílený, přehnutý, nehraněný a podseknutý. Obdobné fragmenty trojnožek byly nalezeny ve Mstěnicích i v Brně (NEKUDA 1985, obr. 161: a, b – vrstva III., 15. stol.; ŠTOURAC 2005, tab. 30: 5) a analogický kus také v Brně v jímce z Jakubské ulice (OPLATEK 2007, tab. III). Poslední jmenovaný exemplář se liší pouze průměrem – průměr nalezené trojnožky je o 40 mm menší než průměr trojnožky z Jakubské ulice čp. 4, tj. činí 180 mm, průměr dna činí 140 mm, síla těla a výška je u obou trojnožek identická, tj. 7 mm, resp. 93 mm.

Vzhledem k dataci trojnožky z Lelekovic (UNGER 1999, 103), která působí archaičtějším dojmem a je datována do 1. pol. 14. stol., a také vzhledem k brněnským datovaným analogiím lze náš fragment trojnožky datovat do intervalu od přelomu 14. a 15. století po první třetinu 15. stol. Zároveň se nápadně shoduje s brněnským zbožím. Lze proto předpokládat, že trojnožka z Levnova pochází ze stejné produkční oblasti jako trojnožky brněnské.

Pokud bychom se na základě našeho nepočítaného keramického souboru měli vyjádřit k dataci keramického souboru a nepřímo samotného hradu Levnova, je možno bezpečně potvrdit existenci hradu pro celé století 14. Pro tento časový horizont hovoří všechny nalezené fragmenty s výjimkou fragmentů č. 3, resp. č. 10. Kromě toho s ohledem na výzdobu můžeme fragment č. 6 přesněji položit do druhé poloviny 14. stol. Vypělá profilace fragmentu trojnožky (č. 10) potom posouvá horní hranici existence hradu do poloviny 15. stol.

Keramický soubor z hradu Levnova tak lze datovat do 14. století s přesahem do poloviny 15. století. Fragment konické misky č. 3 může pocházet již z 2. poloviny 13. století, stejně jako snad některé střepy patřící keramické třídě 100.

Celkově je možno konstatovat, že nalezené keramické fragmenty nevybočují z charakteru keramického zboží typického pro oblast Brněnska 14. – 1. pol. 15. stol. s výraznými analogiemi zejména v Brně a Mstěnicích, ale také z přilehlého Dolního Rakouska. Svým charakterem také většinou odpovídají popisu keramických fragmentů nalezených při návštěvě hradu Z. Měřinským a M. Plačkem v r. 1985 (MĚŘÍNSKÝ – PLAČEK 1985, 61-62). Ti zde našli 2 střepy zdobené mělkými žlábkami a 17 kusů nezdobených výdutí s různými odstíny

černé a černošedé až hnědošedé barvy na povrchu i lomu, jen jeden zlomek měl hnědočervený povrch s načervenalým lomem a tvrdým výpalem s příměsí jemnějšího písku; hmota ostatních střepů obsahovala jako ostřívo středně zrnitý písek a slídu a pro celkovou nevýraznost datovali oba badatelé soubor do 14. - 15. století.

6. PŮVOD JMÉNA

Zbývá nám ještě přidat několik poznámek týkajících se etymologického výkladu názvu hradu. Třebaže byla tato problematika již pečlivě zkoumána V. Voldánem, R. Vermouzkem a zejména L. Hosákem, chtěli bychom na tomto místě přidat několik doplňujících poznámek, které těmto badatelům unikly, a pokusit se přinést jinou hypotézu původu hradního jména, podporující ranou dataci hradu do 13. stol.

Nejprve se zaměříme na starší etymologický výklad zmiňovaných autorů. R. Vermouzek i V. Voldán bez odkazu na literaturu odvozují název hradu Levnova z vlastního jména *Lév / Léva* (VERMOUZEK 1969, 1; VOLDÁN 1971, 19). Oporu k tomuto tvrzení nacházejí v písemných pramenech, kde je skutečně Léva z Levnova k roku 1358 připomínán (ZDB III, 38, č. 439) a také ve faktu, uvedeném R. Vermouzkem, že jméno Lev či Leva „je v našich starších diplomatických pramenech dosti hojné“.

L. Hosák překvapivě etymologii od vlastního jména *Lév* neuvádí a vykládá ji (zřejmě na základě Gebauerova slovníku) následovně: „*nejspíše jm. tvar adj. levný „lvový, lví“, zn. práci jméno pro hrad silný, pevný, nedobytný. Nebo k OJ Levně ← apelat. levně prý ryba nějaká (srov. Gebauer Slov. stč. II 241), srov. OJ „Kapr, Ryba, Sumec“ (HOSÁK – ŠRÁMEK 1970, 504).*

Abychom mohli verifikovat či vyvrátit etymologie uváděné staršími autory a také abychom se vyvarovali argumentace kruhem, vyjdeme při naší analýze z doložených názvů pomístních, na jejichž základě byl hrad Levnov Voldánem lokalizován. V Tereziánském katastru se v údolí Oslavy uvádí pomístní jména *Na levnovský louce* a *Na levnovci*, v Josefiánském katastru se potom uvádí toponymum *Levnovský pole* (VOLDÁN 1971, 17). V uvedených pomístních jménech (*levnovec, levnovský*) lze z onomastického hlediska rozlišit následující segmenty: *levn(ov)-ský* (s adjektivním sufixem *-ský* vyjadřujícím v širokém slova smyslu posesivní souvztažnost se základovým výrazem) a *levn(ov)-ec* (se sufixem *-ec* u místních a pomístních jmen bohatě užívaným, vyjadřujícím kromě zdvojnásobení také posesivitu v širokém smyslu slova (srov. ŠRÁMEK 1970, 394; OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ – KNAPPOVÁ 1995, 373). Základem názvu hradu tedy musí být kmen *levn-* a je nyní otázkou, zda je tento kmen totožný s kořenem slova, tj. *levn-* = *levn-*, či zda se jedná o tvar druhotně derivovaný *levn-* ← *levn-*.⁷

Abychom mohli objektivně odpovědět na tuto otázku, seznámíme se nejprve s daty, jež nám poskytuje Gebauerův *Staročeský slovník* (1970, 240-241). Z něj pro nás přicházejí v úvahu následující výrazy se základem *-lev(n)-*: (a) *lev, lva, masc. - Löwe* – cca v 15st.; (b) *Leva, -y, masc. jm. osobní – z Leo – 1255*; (c) *Levi, masc. jméno osobní, < hebr, possess. z pokolenie leuoua de tribu Levi – 1. pol. 14. st.*; (d) *léva(?), -y, fem. jihozápadní vítr – Benešovský, Knížka slov vyložených 1587. Srov. nč. odleva*; (e) *Levin, adj. possess z Leva*; je snad ve jm. místním *Levín, Reg. III 1333*; (f) *levně (?), prý obluda nějaká: lewnie *critos Prešp. 389 v kap. Clauda monstra, též Rozk. 794*; (g) *levoň, -ě, masc. – znamená nebeské (lev) – pacholek narozený v lewoni; dívka narozena w lewonu (sic!)*; (h) *levský, adj. ze jména města Leuven (něm. Löwen)*; (i) *Levštejn, -štén, -a, masc., jm. osobní (tak se jmenoval skladatel básně „Svaté Maříe s nebes chvála“ 2. pol. 14. stol.)*.

V Machkově etymologickém slovníku (1997, 329) potom nacházíme ještě slovesné adjektivum s přípisem (g) *leviti* → *levný (lehký, snadný, mírný → levná cena, levné podnebí) x stč. lacný – snadný (k dobytí, opatření – leicht zu haben)*. Kromě toho se ještě nabízí Hosákem upomínané adjektivum (h) *levný* ve smyslu *lví*, jehož existence je pro staročestinu

v zásadě možná (srov. LAMPRECHT – ŠLOSAR 1986, 296-307) třebaže se např. ve staročeské textové databance (Vokabulář webový) ani v Gebauerově Staročeském slovníku nevyskytlo.

V zásadě lze tedy identifikovat dva možné výchozí body pro vznik jména hradu:

(I) z osobního jména (b), (c), (i) – přičemž (c) lze vyloučit, neboť se jedná o jméno židovské; co se týče případu (I) (i), je pro nás vzhledem k pozdnímu dokladu irelevantní.

(II) ze staršího pomístního jména – teoreticky případy (d), (h), přičemž (h) lze s vysokou mírou pravděpodobnosti diskvalifikovat: nejedná se zde o *rybu*, jak uvádí Hosák (1970, 504), ale o *příšeru*, zřejmě známou jen v učených kruzích, na což lze usuzovat z jejího ojedinělého výskytu v bestiáři.

Ostatní, tj. odvození čistě z přídavných jmen, je problematické, neboť sufix *-ov* deriváty z adjektiv netvoří, (g) diskvalifikujeme ze sémantických důvodů.

Z řečeného se může zdát, že vše hovoří pro výklad z osobního jména *Lev(a)* (I) (b), nicméně jak v případě (I) (b), tak v případě (II) (d) je rekonstrukce značně problematická. Jak víme z historických pramenů, Léva z Levnova nebyl prvním majitelem hradu a nebylo by tak správné zakládat na tomto Lévovi etymologii jména hradu. Z jazykovědného hlediska je pak důležitý ten fakt, že staročeské přivlastňovací adjektivum k osobnímu jménu *Lev(a)* je *Lev-ov*, či *Lev-ín*, neboť posesivní sufix *-ov*, příp. *-in* musí být připojen přímo ke kmeni (zde pouze podotýkám, že posesivní sufix *-nov* neexistuje). V tomto ohledu je zajímavé, že jméno *Levov* či *Lérov* není na území ČR doloženo ani jako název obce, ani jako pomístní jméno (resp. v dostupné literatuře jsme jej neobjevili). Zato druhý tvar, *Levín*, se vyskytuje relativně často a je doložen i pro staročeské období – srov. Gebauerův doklad (e), jakož i řada obcí s výskytem zejm. v Čechách: dle Profouse (1949, 512-513) 7x s německými dubletami *Lieben/Löben/Lowin/Lyben/Löwen/Liwun/Lewyn*, méně je toto jméno doloženo na Moravě: v pracích L. Hosáka nezmiňovaná osada Levín u Šternberka (osada s potokem Lubin u obce Chabičov). V Čechách známe také dva hrady Levín, jeden u stejnojmenného městečka v Ústeckém kraji, druhý v Libereckém kraji u Levínské Olešnice (DURDÍK 2000, 325). Pokud by tedy jméno hradu mělo být odvozeno od osobního jména, muselo by toto jméno mít podobu *Leven*. Takováto podoba jména je ve staročeštině sice teoreticky možná (srov. PLESKALOVÁ 1998, 95), avšak v pramenech doložena není.⁸ Pokud přes veškerou problematičnost tohoto přístupu připustíme, že je jméno *Levnov* tvořeno více odvozovacími sufixy ze jména osobního, museli bychom předpokládat segmentaci *Lev-n-ov*. Proti tomu však hovoří výsledky studie M. Čornejové (2009, 78-83). Ta vyloučila minimálně pro češtinu 13. století spojitelnost *n*-ového sufixu s osobními jmény, což tento předpoklad jasně vyřazuje z dalších úvah, neboť jak ukazují historické prameny, hrad ve 13. století již existoval.

S ohledem na výše řečené zdá se tedy být nejpravděpodobnější morfologická segmentace *Levn-ov*, což ovšem diskvalifikuje všechny v literatuře dosud navrhované varianty výkladu jména hradu. Domníváme se, že ve skutečnosti dřívější badatelé nebyli daleko od pravdy, když název hradu vykládali z osobního jména *Lev(a)*, ačkoliv tento výklad není zcela přesný. S veškerou pravděpodobností se totiž v tomto případě jedná o smíšené německo-české, případně původně německé počestně pojmenování, jehož základem je německý výraz *Löwen* („lvi“ či „lví“). Takováto pojmenování se stala módní od 2. pol. 13. stol. až do konce 14. stol. jak pro hrady šlechtické, tak královské (HOHNL 1971, SPAL 1972). Výběr tohoto jména zároveň nemusel být zcela náhodný, neboť přímo evokoval staročeský výraz *lew*, přičemž nelze vyloučit ani teoretickou aluzi na jméno případného hradního pána *Lew(a)* (srov. HOHNL 1971). Musíme zde ovšem přiznat, že také tato dedukce zdá se mít malou trhlinu – sám předpokládaný německý název hradu není od nejstarších písemných pramenů doložen. Na druhou stranu, tato skutečnost možnost existence takového názvu apriori nevyvrací. Německý název totiž mohl záhy zaniknout, přetvořiv se v ústech českého obyvatelstva v *Levnov*, zvláště pokud uvážíme, že se hrad nachází ve staré slovanské sídelní oblasti. Možná je také ta varianta, že název hradu byl již od prvopočátku česko-německý, tedy směsí německého

lexému *Löw(en)* a českého posesivního sufixu *-ov* (srov. hrady se jménem *Ronov* ← něm. *Ron(n)eburg* zakládané v Čechách již od 1. poloviny 13. stol. rodem Ronovců). Kromě toho, pokud by skutečně byl hrad Levnov původně královskou fundací (srov. výše), byl by zde *lev* v názvu opodstatnitelný také heraldicky.⁹

Pokud bychom se měli na základě jazykových dat pokusit stanovit dobu vzniku hradu, musíme konstatovat, že jméno hradu nám nedovoluje vyvodit pevných závěrů a spíše než hláskové změny je třeba se spolehnout na morfologicko-historický rozbor, prezentovaný v předchozích odstavcích. Podoby jména, jež jsou doloženy v nejstarších památkách (srov. RBM II, 1003, č. 2314 *Lewnow* (pro dobu Václava II.) / CDM VII, 461-3, č. 633; 465-6, č. 637; 466-467, č. 638 *Lebnow* (k r. 1346) / ZDB III, 38, č. 439 *Lewa de Lewnow* / ZDB IV, 133, č. 584 *Vlrici de Lewnow* (k r. 1378) / ZDB VI, 142, č. 751 (k r. 1379) *Ulricus de Schimberg alias de Lobnaw* / k r. 1383 a 1391 CDM XI, 255-256, č. 284 *Ulricus de Lewnow* / CDM XI, 375-376, č. 421 (k r. 1387) *Ulricus de Lewnow* / CDM XII, 355-356, č. 390 (k r. 1397) *Ulriche von Lewnow* (připomínán 2x) / LC I, 75, č. 440 (k r. 1391) *Vlricum de Lewnow* / LC III, 192, č. 832 (k r. 1438) *Levnov* / LC III, 200, č. 885 (k r. 1438) *Levnov* / AČ XXXVIII, 37, č. 23 *der burgraff von Lebnow* / AČ XXXVIII, 49, č. 33 *Andrezy Byely, burgraffius de Lebnow*) jakož i zaniklá toponyma uvedená v *Tereziánském katastru: Na levnovský louce* a *Na levnovci* (VOLDÁN 1971, 17), odrážejí pouze variaci *v/w/b* způsobenou bilabiální výslovností staročeského *v*, způsobenou napjatou výslovností bilabiálního *w* před *n*. Taková výslovnost je však typická pro celé území ČR (BĚLIČ 1972, 25) a pro svůj pozdní průběh nelze na jejím základě vyvodit určitější závěr o době vzniku hradu.

7. ZÁVĚR

Na základě historických, archeologických i lingvistických pramenů lze vznik hradu datovat do 2. poloviny 13. století. Levnov byl v roce 1295 zastaveným královským hradem. Ve 20. letech 14. století se dostává do majetku pánů z Lipé, kteří ho asi v 50. letech tohoto století svěřili do rukou svých manů Lévovi a pak jeho příbuznému Oldřichovi z Levnova. Po smrti Oldřicha se hrad dostává zpátky do přímého držení pánů z Lipé. Jejich místní purkrabí, Ondřej Bílý, se účastnil akcí kriminálního charakteru spolu s posádkou nedalekého hradu Kraví Hora. Na konci husitských válek hrad spravoval Smil Osovský z Doubravice. Poté zde působila skupina rakouských žoldnéřů pod vedením Burgharta Kleinberga. Hrad byl proto od pánů z Lipé vykoupen a na konci roku 1442 zbořen. Datace nevelkého keramického souboru, který se podařilo získat z místa narušení archeologické situace nelegálním výkopcem, odpovídá známým písemným zprávám. Dataci hradu ještě do 13. století nasvědčuje i datování zdejších cihel, uměleckohistorická datace kamenných článků i fakt, že na hradě je doložena kaple, což je ve 13. a 14. století typické zejména pro královské hrady (Durdík – Bolina 2001, 60), a nepřímo pro toto datování svědčí také přinesené jazykové doklady.

LITERATURA

- AČ: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské sebrané z archivů domácích i cizích X, ed. J. Kalousek, Praha 1890; XXXVIII, Popravčí a psanecké zápisy jihlavské z let 1405-1457, ed. F. Hoffmann. Praha 2000.
- BĚLIČ, J. 1972: *Nástin české dialektologie*. Praha.
- BRODESSER, S. 2005: *Hrady na řece Oslavě v topograficko-vlastivědné a historické literatuře*, Z kralické tvrze 23/2005, 9-29.
- BRUNNER, H. 1910: *Die Herren von Lippa*, ZVGMS 14, Brünn, 115-146.
- CDM: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae, eds. P. R. v. Chlumecky – J. Chytil – V. Brandl, Brünn 1858-1890.

- ČERNÝ, F. 1912: *Ukazatel k latinským zemským deskám brněnským a olomouckým vydaným P. Ryt. Chlumeckým, Jos. Chytilém, Kar. Demuthem a A. Ryt. Wolfskronem r. 1856.* Brno 1914.
- ČERNÝ, F. – VÁŠA, P. 1907: *Moravská jména místní: výklady filologické.* Brno.
- ČORNEJOVÁ, M. 2009: *Tvoření nejstarších českých místních jmen Bohemika z 11. - 13. století.* Brno.
- DOLEŽEL, J. 2002: *Od počátku slovanského osídlení do roku 1460.* In: J. Čejka (ed.) *Ivančice. Dějiny Města.* Ivančice, 67-173.
- DŘÍMAL, J. 1965: *Politika moravských královských měst za feudálních rozbrojů v čtyřicátých letech 15. století,* Sborník MM (dříve ČMM). Brno, 132-169.
- DVORSKÝ, F. 1908: *Vlastivěda Moravská II. Místopis. Náměstský okres.* Brno.
- DURDÍK, T. 2000: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů.* Praha.
- DURDÍK, T. – BOLINA, P. 2001: *Středověké hrady v Čechách a na Moravě.* Praha.
- FELGENHAUER-SCHMIEDT, S. 1977: *Das Fundmaterial des Hausberges zu Gaiselberg,* NÖ, Arch. Austr. 61/62, 209 – 236.
- FIALOVÁ, V. 1971: *Co víme nového o Ketkovickém hradě, Z kralické tvrze V,* 53-56.
- FIŠER, R. 2001: *Kláster uprostřed lesa. Dvě studie o třebíčském benediktinském opatství.* Brno.
- FÜGEDI, E. 1986: *Castle and society in medieval Hungary (1000-1437).* Budapest.
- GEBAUER, J. 1970: *Slovník staročeský. Díl II [K-N].* Praha.
- HLAVÁČEK, I. a kol. 1987: *Skryté edice a registry listin a listů k dějinám husitské revoluce (1419-1437) I. část,* Táborský archiv 1, 8-56.
- HOFFMANN, F. 1986: *Bojové družiny před husitskou revolucí na západní Moravě.* Moravský historický sborník /Moravica historica/. Brno.
- HOHNL, I. 1971: *Erbovní znamení v toponymii Čech,* Zpravodaj místopisné komise ČSAV, č. 3-4, roč. XII, 307-315.
- HOSÁK, L. – ŠRÁMEK, R. 1970: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku. I [A-L].* Praha.
- HOSÁK, L. – ZEMEK, M. 1981: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* Jižní Morava. Praha, 121.
- HURT, R. 1967: *Lomnicko za feudalismu.* Lomnice u Tišnova.
- CHALOUPECKÝ, V. 1930: *Uherská politika Přemysla II.,* In: Pekařův sborník. Od pravěku k dnešku. Díl I. Praha, s. 130-188.
- JAN, L. 2000: *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy,* Brno.
- JAN, L. 2006: *Václav II. a struktury panovnické moci,* Brno.
- KARÁCSONYI, J. 1901: *A Magyar nemzetségek a XIV. század közepéig.* Második kötet. Budapest.
- KOŠTUŘÍK, P. 1981: *Nálezy středověké keramiky a mincí z hradu Levnova /okr. Brno – venkov/,* PV 1979, 61.
- KUTHAN, J. 1993: *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý. Král zakladatel a mecenáš.* Vimperk.
- LAMPRECHT, A. - ŠLOSAR, D. et al. 1986: *Historická mluvnice češtiny.* Praha.
- LC: *Libri citationum et sententiarum seu Knihy Půhonné a nálezové I-III,* ed. V. Brandl, Brünn 1872-1878.
- MACHEK, V. 1997: *Etymologický slovník jazyka českého.* Praha, 329.
- MARÁZ, K. 2007: *Václav III. (1289-1306). Poslední Přemyslovec na českém trůně.* České Budějovice.
- MĚŘÍNSKÝ, Z. – PLAČEK, M.:1985: *Povrchový průzkum hradu Levnova-Ketkovického hradu k. ú. Ketkovice /okr. Brno – venkov/,* PV 1983, Brno, 61-62.
- MĚŘÍNSKÝ, Z. – PLAČEK, M.:1985: *Povrchový průzkum hradu Kraví Hory k. ú. Kuroslepy /okr. Třebíč/,* PV 1983, 62-64.

- MĚŘÍNSKÝ, Z. – UNGER, J. 1987: *Zaniklá ves Koválov u Žabčic*. Mikulov.
- MITÁČEK, J. 2010: *Kralicko ve středověku v časech od příchodu Slovanů až na práh husitských válek*. In: J. Mitáček (ed.): *Kralice nad Oslavou*. Kralice nad Oslavou, 65-96.
- MUSILOVÁ, M. – ŠTASSEL, S. 1988: *Archeologický a stavebno-historický výskum na Uršulínskej ul. č. 6 v Bratislave*, AH 13, 57 – 81.
- NEKUDA, R.: *Korpus středověké keramiky datované mincemi z Moravy a Slezska*. Zvláštní otisk AH 5 389 – 450, Přerov, 1980.
- NEKUDA, V. 1964: *Z dílen středověkých hrnčírů na Moravě*. Brno.
- NEKUDA, V. 1975: *Pfaffenschlag. Zaniklá středověká ves u Slavonic*. Brno.
- NEKUDA, V. 1985: *Mstěnice, zaniklá středověká ves 1*. Brno.
- NEKUDA, V. 2000: *Mstěnice 3*. Brno.
- NEKUDA, R. – NEKUDA, V. 1997: *Mstěnice 2*. Brno.
- NEUMANN, A.: 1930: *Nové prameny k dějinám husitství na Moravě*. Olomouc.
- NIDERSTÄTTER, A. 2001: *Österreichische Geschichte 1278-1411*. Hg. von Herwig Wolfram. Wien.
- OHAREK, V. 1923: *Vlastivěda Moravská II. Místopis. Tišnovský okres*. Brno.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. – KNAPPOVÁ, M. et al. 1995: *Pomístní jména v Čechách*. Praha.
- OPLATEK, S. 2007: *Keramický soubor ze zahloubeného objektu na Jakubské ulici č. 4 v Brně*. Oborová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Brno.
- PILNÁČEK, J. 1930: *Staromoravští rodové*. Vídeň.
- PLAČEK, M. 1985: *Hrady na Oslavě a ekonomické podmínky jejich vzniku a existence*. AH 10, 261-271.
- PLAČEK, M. 1996: *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 219-220.
- PLAČEK, M. 2001: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha, 347-348.
- PLAČEK, M. 2007: *Ilustrovaná encyklopedie Moravských hradů, hrádků a tvrzí. Dodatky*. Praha, 48.
- PLAČEK, M. 2011: *Moravské hrady za králů „cizinců“ 1306-1346*, JM ročník 47, sv. 50, 21-39.
- PLAČEK, M. – FUTÁK, P. 2006: *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*. Praha.
- PLESKALOVÁ, J. 1998: *Tvoření nejstarších českých osobních jmen*. Brno.
- PROFOUS, A. 1949: *Místní jména v Čechách. Díl 2*. Praha.
- PROCHÁZKA, R. 1994: *Brněnská stolní a kuchyňská keramika 2. poloviny 14. století – počátku 15. století*, Pravěk NŘ 4, 323 – 344.
- PROCHÁZKA, R. 1995a: *Keramik des 14. – 14./15. Jahrhunderts aus Brno und Boskovice. Ein Beitrag zur Regionalisierung der mittelalterlichen Keramik in Mähren, Denkmalpflege und Forschung in Westfalen 32*, 113 – 124.
- PROCHÁZKA, R. – PEŠKA, M.: *Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12. – 13./14. století. Přehled výzkumů 48*. Brno 2007.
- RBM: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II. Annorum 1253-1310*, ed. J. Emler, Pragae 1882.
- SOVADINA, M. 2005: *Jindřich z Lipé*, Zvláštní otisk z Časopisu Matice moravské roč. 120 (2001), 121 (2002) a 122 (2003). Brno.
- SEDLÁČEK, A. 1892: *Listy ze ztracených archivů panských, které se v Paprockého Diadochu připomínají, na pravý čas a pravé udání svedené*, Věstník královské české společnosti Náuk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, 47-78.
- SEDLÁČEK, A. 1936: *Hrady, zámky a tvrze království Českého*. 12. díl. Časlavsko. Praha.

- SEDLÁČEK, A. 2003: *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty*. Svazek 5. Ed. V. Růžek. Praha.
- SPAL, J. 1972: *Ke jménům hradů v Čechách*, Zpravodaj místopisné komise ČSAV, č. 1, roč. XIII, 168-170.
- ŠRÁMEK, R. 1970: *Problematika tvoření deminutivních místních jmen v češtině*, Slavia, XXXIX, seš. 1, 377-398.
- ŠTĚPÁN, V. 2002: *Moravský markrabě Jošt (1354-1411)*. Brno.
- ŠTOURAC, D. 2005: *Studna z mincmistrovského sklepa na Dominikánském náměstí v Brně. Nálezy z 15. století*. Bakalářská práce, uloženo na ÚAM FF MU, Brno.
- TUREK, A. 1951: *Manové nejvyššího maršálka*, VVM, s. 108-115, 129-139, 163-171.
- TUREK, A. 1952: *Manové nejvyššího maršálka Část II. Lenní statky maršálkovy*. Brno.
- UNGER, J. 1992: *Feudální sídlo z 13. století na zaniklé vsi Koválov u Žabčic*. Mikulov.
- UNGER, J. 1999: *Život na lelekovickém hradě ve 14. století*. Brno.
- VERMOUZEK, R. 1969: *Kde stával hrad Levnov*, VVM XXI, 1-7.
- VOLDÁN, V. 1971: *Zamyšlení nad lokalizací Levnova – Ketkovického hradu (Z úkolů a potřeb na poli moravské historické vlastivědy)*, VVM XXIII, 12-27.
- Vokabulář webový. <http://vokabular.ujc.cas.cz/>
- WOLNY, G. 1846: *Markgraffschaft Mähren Topographisch, statistisch und historisch geschildert. III. Band*. Znaimer Kreis. Brünn.
- WOLNY, G. 1858: *Kirchliche Topographie von Mähren meist anch Urkunden und Handschriften, Die II. Abtheilung Brünnner Diöcese, II. Band*. Brünn.
- ZDB: Die Landtafel des Markgrathumes Mähren – Brünnner Cuda, ed. P. Ritter v. Chlumecky, J. Chytil, C. Demuth, A. r. v. Wolfskron. Brno 1856.

Obrazová příloha:

- Obr. č. 1: NOŽIČKA, P.: <http://www.hrady.cz/index.php?OID=176&PARAM=2>; 2009.
- Obr. č. 2: OPLATEK, S.: Plán lokalizace nelegálních výkopů V1, V2, V3 v prostoru hradu; 2012.
- Obr. č. 3: OPLATEK, S.: Kresebná dokumentace keramického souboru; 2012.
- Obr. č. 4: OPLATEK, S.: Kresebná a fotografická dokumentace keramického souboru; 2012.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obr. 1: Hrad Levnov (Okres Brno-venkov). Plán lokalizace nelegálních výkopů V1, V2, V3 v prostoru hradu. Autor kresby: M. Plaček (PLAČEK 2001), zákres S. Oplatek.

Obr. 2: Hrad Levnov (Okres Brno-venkov). Nález torza ostění sruženého okna. Publikováno s laskavým svolením P. Nožičky.

Obr. 3: Hrad Levnov (Okres Brno-venkov). Kresebná dokumentace keramického souboru. Popis: 1, 9 – hrnec, okraj zesílený, přehnutý a podžlabený, tř. 100; 2, 4, 5 – hrnec, okraj nezesílený, přehnutý a podsekнутý, tř. 101; 3 – konická miska, okraj vytažený a střeovitě zahraněný s okrovou engobou, tř. 263; 6 – hrnec, okraj nezesílený, přehnutý a podžlabený zdobený horizontálními žlábkami, tř. 101; 7 – zvoncovitá poklička, tř. 101; 8 – pohár, svíslý okraj s horizontálními lištami, tř. 101. Kresba S. Oplatek.

Obr. 4: Hrad Levnov (Okres Brno-venkov). Kresebná a fotografická dokumentace keramického souboru. Popis: 10 - trojohá pánev, tř. 500; 11 – cihla; 12 – pohár, svíslý okraj s horizontálními lištami, tř. 101; 13 – konická miska, okraj vytažený a střeovitě zahraněný s okrovou engobou, tř. 263. Kresba a fotografie: S. Oplatek.

SUMMARY

Při návštěvě hradu 3. dubna 2012 byl autory článku objeven na okraji nelegálního narušení částečně pozorovaného již roku 2009 malý keramický soubor. Vzhledem k tomu, že keramika z této lokality je známa jen nedostatečně, rozhodli jsme se tento soubor publikovat.

Keramický materiál je zastoupen 10 fragmenty, z nichž majoritní zastoupení mají okraje hrnců; dále byl nalezen jeden fragment trojnohé pánve, poháru, pokličky a konické misky. Vedle keramických fragmentů byla v narušení pozorována také vápenná omítka a cihla. Většina keramických fragmentů je datovatelná do 14. století, výjimku tvoří fragment pánve odpovídající spíše období 1. poloviny 15. století a fragment konické misky, který lze datovat i do 2. poloviny 13. století.

Velká pozornost je věnována dějinám hradu. Dosavadní literatura o hradu si totiž v mnohém odporuje. Jméno hradu nebylo známo do roku 1971. Pomocí onomastické analýzy jsme přinesli důkazy pro výklad jména z německého, případně smíšeného německo-českého základu, v němž dominantní složku tvoří substantivum s významem *leo*, přičemž pojmenování hradu by mohlo souviset s rolí lva jako heraldické figury na erbech posledních Přemyslovců.

K dalším problematickým otázkám patří doba vzniku hradu. Pomocí pramenů historických, archeologických i lingvistických docházíme k závěru, že hrad vznikl v 2. polovině 13. století. V 20. letech 14. století se dostává do rukou pánů z Lipé, kteří ho v 50. letech udělili v léno Lévovi z Levnova, který byl předtím jejich manem na hradě Ronovci nebo v Šumperku. Po Lévovi hrad držel jeho příbuzný Oldřich. Zde je nutno také zdůraznit, že jak Léva, tak Oldřich nepatřili k pánům z Náchoda a byli na hradě purkrabími ve službách pánů z Lipé. Na počátku 15. století se dostává hrad zpět do přímého držení pánů z Lipé, za husitských válek pak do držení Osovským z Doubravic a nakonec ho ovládla rakouská žoldněřská skupina, která plenila okolí. Proto byl roku 1441 vykoupen od pánů z Lipé a roku 1442 rozbořen.

V současnosti je hrad jako jiné obdobné lokality ohrožován aktivitou nelegálních „výzkumníků“, přičemž dochází k ztrátám informací, které by mohly přesněji objasnit stavebně historický vývoj hradu.

1 Příspěvek vznikl v rámci specifického výzkumu na Masarykově univerzitě – projekt Slované a slavistika v areálovém pojetí (MUNI/A/0789/2011).

2 Hynka lze identifikovat zřejmě s Jindřichem z Kyseku (Henrikem z Köszege), synem stejnojmenného otce, který již roku 1271 přeběhl na stranu Přemysla Otakara II., později ho však opět opustil. Rod ovládal rozsáhlé oblasti v západní části Uher a v poslední třetině 13. století se vyznačoval dosti nezávislou politikou, mj. se několikrát vzbouřil uherským panovníkům. Později jsou členové tohoto rodu včetně Jindřicha doloženi mezi hlavními přívrženci vlády Václava III. v Uhersku (CHALUPECKÝ 1930, 148; MARÁZ 2007, 31; 36; KARACSÓNYI 1901, 145-152; FÜGEDI 1986, 152; NIDERSTÄTTER 2001, 275).

3 Bruno se 23. března 1283 připomíná jako provinciální rychtář na Opavsku, téhož roku 7. srpna jako opavský komorník, dne 23. března roku 1288 jako opavský královský vilik, 21. května toho roku je označen jako provincionální sudí, podle zmínky z 30. května roku 1288 byl královským moravským oficiálem a vymezoval hranice vsi Velatice. Roku 1295 se stal podkomořím – 26. února mu biskup Bruno udělil lénem vsi Mladějovice, Novou Ves, Řideč, Dobroslavovu Lhotu a Krakovičky na Šternbersku, 30. dubna svědčil při obdarování řádu německých rytířů patronátním právem deblínského kostela Demetriem z Bukova, jeho manželkou Gertrudou a tchýní Vojslavou. Tím zprávy o něm končí (JAN 2000, 180-181).

4 Ondřej Bílý je snad totožný s Ondřejem, majitelem majetku v zaniklé vsi Strenčí u Stonařova. Ten s manželkou Dorou koupil roku 1407 od Dobeše ze Strenčí půl jeho majetku (ZDB IX, 255, č. 43). Díl ve vsi držel ještě roku 1418, kdy pohnal Jana ze Strenčí, řeč. Šilhoře, že na jeho díle zapsal své ženě věno (LC III, 24, č. 97). Tehdy také pohnal Ondřeje Černého z Strenče, že ho učinil rukojmím za prodej svého majetku v Strenčí knězi Pelhřimovi za 13,75 kop, ale nevyplatil pohledávky na majetku, a to ani, když to slíbil Jindřichu z Rokštejna, při kterémž slibu Ondřej složil záruku 12 kop grošů, která propadla a utrpěl celkem škodu 40 kop grošů. Svým zástupcem v soudním procesu učinil Petra z Újezda (LC III, č. 27, 115). Žil ještě roku 1448, kdy se výslovně připomíná jako Ondřej Bílý (LC III, 366, č. 364), ale vzhledem k existenci Ondřeje Černého roku 1418 nosil tento přídomek pro odlišení nejspíše již tehdy.

5 Viz <http://www.hrady.cz/index.php?OID=176> (viděno 12. prosince 2012).

6 Viz D. Merta na http://www.archaiabrno.org/home_cs/?acc=zapisnicek&blog_id=366&blog_date=2009-09-29blog_archive_date=200909 (viděno 23. prosince 2012).

7 Co se týká zmíněných pomístních názvů je třeba ještě upozornit na tu zajímavou skutečnost, že v mapových podkladech dochází k častým záměnám hradu Levnova za hrad Kraví Hora (tak v Müllerově mapě Moravy (+1721) a novější mapě J.A. Venuta (+1833)) či Templštejn (v zařizovacích operátech moravskokrumlovského velkostatku z r. 1776). Správně lokalizován a pojmenován je hrad Levnov až v mapách vojenského mapování (od 2. pol. 18 stol.). Jak správně podotýká Voldán (1971, 16-17), jméno zaniklého hradu, jakož i pomístních názvů nacházejících se v jeho okolí, bylo zapomenuto někde v průběhu 18. stol. Na rozdíl od něj se však domníváme, že tuto skutečnost nelze svádět na odlehlost hradu od vsi či dříve hojnou fluktuaci obyvatelstva mlynářského povolání (v případě levnovského mlýna), jež mohlo blízký pomístní název v paměti obyvatelstva udržet, jako spíše na prostý fakt, že doba dvou století zdá se podle současných onomastických výzkumů hraničním obdobím, po které je schopno se toponymum v případě zániku reálie jím pojmenované udržet (OLIVOVÁ 1995, 343). Kromě toho bylo by také velmi zajímavé podle Tereziánského katastru v terénu přesně identifikovat polohu *Na levnovci* a ověřit, zda se v těchto místech nenachází starší osada současná s hradem, neboť sufix *-ec* byt dříve užíván také pro tvoření oikonym (tj. obcí a osad).

8 Jak uvádí J. Pleskalová (1998, 50-52), sufix *-en* je rozšířen zejm. u deverbativ, u desubstantiv druhotně, je užíván zejm. při odvozování ze zkrácených základů jmen, ale kromě jiného i od „osobních jmen cizích, a to z jejich zkráceného základu v podobě“ C + V + C (*Mar'en* – Marek, *Ol'en* – Oldřich, *Bičen* – Vincentius: méně pravděpodobná rekonstrukce z „býk“ - toto málo pravděpodobné, protože od osobních jmen motivovaných názvy zvířat se tvořila formální hypokoristika jen zřídka). Takto by tedy připadalo v úvahu tvoření propria *Leven* ← *leviti* + *-en*, což je od st.čes. i-kmenových sloves běžné tvoření, tj. tvoření v souladu s n-participií (inf. kmen + sufix) (srov. PLESKALOVÁ 1998, 95). Tím bychom museli zároveň vyloučit totožnost *Lev(a)* – *Leven*, neboť první by bylo kalkem z latinského *leo*, zatímco druhé čistě domácím staročeským tvarem.

9 Lev se v přemyslovské heraldice poprvé objevuje na pečeti moravského markraběte Vladislava Jindřicha, byl asi jednoocasý, dvouocasý lev se objevuje poprvé 27. března 1247 na pečeti Přemysla Otakara II., u kterého pak je toto znamení ústředním motivem jeho panovnické symboliky (KUTHAN 1993, 33-34).